

dr hab. Klaudia Cymanow-Sosin
kierownik kierunku komunikowanie promocyjno-wizerunkowe
– reklama, branding, public relations
Katedra Mediów i Komunikacji Społecznej
Wydział Nauk Społecznych
Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie

Recenzja rozprawy doktorskiej Pani magister Eweliny Pasternak

pt. DYSKURS DZIENNIKARSKI I DYSKURS PUBLIC RELATIONS

W PRASIE LIFESTYLOWEJ

napisanej pod kierunkiem Pani prof. Ilony Biernackiej-Ligięzy

1. Podstawa opracowania recenzji

Podstawą opracowania recenzji jest pismo Pani Dyrektor Instytutu Nauk o Komunikacji Społecznej i Mediach UMCS, prof. dr hab. Iwony Hofman, datowane na 27 września 2021 r. w sprawie powierzenia mi obowiązków recenzenta rozprawy doktorskiej Pani mgr Eweliny Pasternak.

2. Ocena wyboru tematu pracy, celu i hipotez badawczych

Autorka dysertacji, mieszczącej się w pełni w obszarze badawczym dyscypliny nauk o komunikacji społecznej i mediach, definiuje wybór przedmiotu swoich badań jako istotny, kiedy twierdzi: „Dziennikarstwo przestało być zawodem elitarnym, a stało się zajęciem masowym, do którego przyjmowane są osoby bez żadnego przygotowania” (s. 20). Słusznie powołuje się także na rozróżnienie pomiędzy określeniem „journalist” oraz „media worker”, jakie w tym względzie wydaje się być funkcjonalne w ocenie przedstawionego zjawiska. Przyglądając się zjawisku przenikania treści z obszaru public relations do sfery dyskursu dziennikarskiego skupia się na dwóch podejściach. Po pierwsze, ocenia je z perspektywy lingwistycznej, po drugie, jak twierdzi, można na nie spojrzeć szerszej, kontekstowo,

pozalingwistycznie, np. w odniesieniu do innych aspektów, m.in. psychologicznego, społecznego i kulturowego.

Warto podkreślić fakt, że badaczka zdaje sobie sprawę, iż dziennikarstwo lifestylowe domaga się naukowego namysłu nad jego klasyfikowaniem w obrębie gatunków i typów tej profesji. Jak sama pisze: „Dziennikarstwo lifestylowe nie jest również przedstawiane jako wzór dziennikarskiego rzemiosła, pozostając na marginesie akademickiej dysputy” (s. 233).

Początkowo Autorka charakteryzuje profesję dziennikarską i public relations jako oddzielne sfery, przechodząc od ogółu do szczegółu i koncentrując się w kolejnych rozdziałach na specyfice dyskursu dziennikarstwa lifestylowego. Na pochwałę zasługuje głęboki namysł nad określeniem roli i znaczenia tego typu profesji w zakresie radia, telewizji, sfery internetu ze wskazaniem na social media, ale przede wszystkim – omawianego w niniejszej pracy – obszaru prasy lifestylowej.

Nieco zaskakujący jest fakt, że cel pracy ujawnia dopiero pod sam koniec rozdziału trzeciego w podrozdziale 3.3. *Etyka dziennikarska i jej wpływ na publikacje w dyskursie PR i dyskursie dziennikarskim*. Autorka pisze: „Celem tej pracy nie jest wskazanie konkretnego rozwiązania, lecz próba przedstawienia, z jakimi etycznymi problemami spotykają się dziennikarze na co dzień. Przez etykę należy rozumieć zbiór norm i zasad postępowania obowiązujących dziennikarzy, które są systemem wartości akceptowanym powszechnie w społeczeństwie” (s. 102). Cel ten, choć nader ważny, nie jest jednak należycie wyeksponowany w tytule pracy, czy wstępnej części dysertacji. Wnikliwa analiza całości przedstawionego przez badaczkę materiału pozwala jednak założyć, że waga tego aspektu ujawniła się w pełni w trakcie podejmowanych działań – przede wszystkim badań empirycznych. Zgadzam się z uwypukleniem znaczenia tego kontekstu działalności dziennikarskiej i z obszaru public oraz media relations, jednak uważam, iż powinien być od zasugerowany czytelnikowi już na początku pracy.

Po przeprowadzeniu wnikliwych badań Autorka powraca do namysłu etycznego i – podkreślając ten fragment pracy – dowodzi: „(...) dziennikarstwo lifestylowe często nie spełnia etycznych zasad tej profesji (...). Nieprzestrzeganie zasad etyki dziennikarskiej w prasie lifestylowej powoduje, że dziennikarstwo lifestylowe staje się przede wszystkim skutecznym narzędziem Public Relations, natomiast jednocześnie traci swoją wiarygodność i zaufanie, jakim mogłoby być darzone przed odbiorców” (s. 209).

Dopiero pod sam koniec pracy pojawiają się wnioski o niemożności zaliczenia dziennikarstwa lifestylowego do tzw. „czystego dziennikarstwa”; konieczność oddzielenia tego typu działań od dziennikarstwa tradycyjnego oraz wskazuje się na subiektywizm, jako cechę konstytutywną tego odłamu omawianej profesji. Autorska stawia wręcz tezę: „Samo dziennikarstwo lifestylowe nie spełnia też kryteriów dziennikarstwa tradycyjnego i nie powinno być oceniane na tych samych zasadach. Jednak konieczne jest wyznaczenie klarownych reguł, jakimi kierują się w swojej pracy media lifestylowe, żeby tym samym nie wprowadzać w błąd ich odbiorców” (s. 236). To kolejny fragment, w którym na plan pierwszy wysuwają się kwestie etyczne.

Podsumowując tę składową oceny dysertacji, należy stwierdzić, że wśród pytań badawczych i wyeksponowanej hipotezy głównej oraz hipotez pomocniczych pod kątem etycznym. Można domniemywać, że są one niejako *a priori* zakładane przez Autorkę, ale należałoby je dokładniej wyeksponować.

Założenie o funkcjonowaniu takich hipotez są potwierdzone ustosunkowaniem się do nich przez Autorkę w końcowym fragmencie dysertacji w jednym krótkim akapicie: „Wnioski z powyższych badań są potwierdzeniem oby zawartych w rozprawie hipotez badawczych. Po pierwsze, prowadzona analiza wykazała, że dyskurs PR jest dla czytelnika trudny do odróżnienia od dyskursu dziennikarskiego. (...) Po drugie, weryfikacja zgromadzonego materiału pozwala stwierdzić, że gatunki prasowe się zacierają”. (s. 242).

Niezależnie od tych uwag, podjęte zagadnienie jest ważne społeczne i wręcz fascynujące dla badaczy, którzy analizują pogranicze dziennikarstwa oraz sfery public relations. Należy pogratulować zarówno Autorce dysertacji jak i Promotorowi pracy naukowej odwagi oraz badawczego spojrzenia na problem, popartego dużymi zdolnościami analitycznymi. Pogranicze mediów i komunikacji perswazyjnej to ważny przedmiot refleksji, co udowadnia niniejsza praca. Problem do analizy został wybrany właściwie, cel i hipotezy określone być może mało klarownie, ale w toku prowadzonych analiz i wnioskowania, można je wywnioskować i śledzić tok ich weryfikacji.

Na uznanie zasługują także pogłębiona analizy oraz starania Autorki (częściowo uwieńczone sukcesem) w dotarciu do grupy ekspertów, z którymi prowadzone były wywiady

pogłębione. Taka decyzja wydaje się być merytorycznie prawidłowa i dawać Autorce poszerzone pole do analizy.

3. Ocena poprawności struktury rozprawy oraz jej zawartości merytorycznej

Zasadniczą część pracy zajmuje analiza dyskursu dziennikarskiego i dyskursu public relations z wykorzystaniem metody analizy zawartości przy użyciu opracowanego klucza kategoryzacyjnego w odniesieniu do 170 artykułów lifestylowych z czterech portali internetowych; w skład badania wchodzi wszystkie tematyczne artykuły od początku istnienia portali do 2019 roku oraz analiza jakościowa prowadzona techniką wywiadów pogłębionych z ośmioma kobietami, działającymi w obszarze mediów i komunikacji społecznej spośród czterdziestu zaproszonych do badania. Jedna tabela obrazująca proces prowadzenia analizy zawartości artykułów lifestylowych w wybranych portalach prasowych zajmuje aż ponad sześćdziesiąt stron przedstawionej do oceny pracy (s. 127-188). Można się zastanowić, czy przedstawianie wszystkich wzorów kwestionariuszy, scenariuszy wywiadów etc. jest konieczne w końcowej fazie wyboru materiału do publikacji. Wydaje się, że część z niego stanowi materiał roboczy i wystarczyłoby przedstawić jego interpretację.

Recenzowana rozprawa doktorska liczy łącznie 266 stron, z czego bibliografia oraz stosowne spisy adresów mieszczą się 14 stronach. Pod tym względem jest to opracowanie spełniające wymogi dysertacji co do objętości, w odniesieniu do istoty poruszanych problemów. Ważniejsze jednak, niż objętość, jest przede wszystkim poprawna struktura kolejnych rozdziałów i ich zawartość merytoryczna oraz prowadzony na ich podstawie wywód. Wspomnianą strukturę rozdziałów należy ocenić jako metodycznie prawidłową.

Na wstępie Autorka pracy umieszcza swoje badania w obrębie nauk o komunikacji społecznej i mediach, następnie przeprowadza charakterystykę materiałów i źródeł badawczych, ujawnia także – co typowe w dłuższych pracach naukowych – zawartość poszczególnych rozdziałów i wybraną metodykę.

W kolejnych rozdziałach prowadzi próbę analitycznego opisu badanych zjawisk, zwracając przede wszystkim uwagę na sferę *praxis* i kończy wywód dość przejrzystym podsumowaniem z postulatem o konieczności opracowania osobnej klasyfikacji dziennikarstwa lifestylowego.

W pierwszym rozdziale: *Dziennikarstwo i Public Relations – profesja czy rzemiosło* definiuje podstawowe pojęcia i określa zakres profesji dziennikarskiej oraz specjalisty public relations, podkreślając nieustanne przenikanie się treści z obu analizowanych dyskursów.

Drugi rozdział *Pojęcie dyskursu – ujęcie lingwistyczne i pozalingwistyczne* koncentruje się na kwestiach strukturalnych oraz socjolingwistycznym wymiarze dyskursu. Autorka skupia się przede wszystkim na zagadnieniu funkcjonalności tekstu i jego kontekstualnych uwarunkowaniach w dyskursie i trzeba przyznać, że jest to bardzo dobra część pracy. Zagadnienia z obszaru językoznawstwa są z pewnością bliskie Autorce dysertacji, bo opisuje je w sposób prawidłowy i z użyciem adekwatnego języka naukowego.

Trzeci rozdział *Publikacje PR-owe a dziennikarskie w prasie lifestylowej – zależności i powiązania* rozszerzają treści zawarte w rozdziale II o sferę dziennikarstwa lifestylowego i pokazują jego ekonomiczny, komercyjny charakter. Jest to także początek naukowego namysłu nad etycznym wymiarem wybranych do opisu zjawisk.

Rozdział IV *Kosmetyki naturalne i syntetyczne w dyskursie Public Relations oraz dyskursie dziennikarskim – analiza wybranych przykładów* ma charakter empiryczny. Jego celem jest omówienie rynku kosmetyków naturalnych w Polsce, określenie proporcji pomiędzy treściami redakcyjnymi i komercyjnymi oraz sprawdzenie stopnia ich konwergencji, co udało się Autorce dysertacji zrealizować na bardzo wysokim poziomie uszczegółowienia.

W piątym rozdziale *Perspektywy rozwoju dyskursu dziennikarskiego i dyskursu Public Relations* zostały przedstawione wyniki badań na podstawie wywiadów pogłębionych z gronie ekspertów oraz próby diagnozowania na temat przyszłości obu omawianych sfer. Wydaje się, że po szczegółowych badaniach prognozy mogłyby mieć charakter bardziej pogłębiony, ale na poziomie założonego tematu, można określić je mianem wystraszających.

Ostateczna ocena struktury rozprawy – jej poprawność formalna i zawartość merytoryczna w świetle przedstawionych uwag jest pozytywna.

4. Uwagi merytoryczne do treści rozprawy

4.1. Uwagi ogólne:

Praca przygotowana jest w sposób czytelny. Aż V rozdziałów pracy to fragmenty, które tyczą się oddzielnych zagadnień, połączonych tematem pracy. W poszczególnych rozdziałach, co do jasności wyводу nie ma zastrzeżeń. Recenzent może odnaleźć – szczególnie w odniesieniu od rozdziałów empirycznych – prowadzone w sposób prawidłowy analizy i spójne wnioski końcowe.

4.2. Uwagi szczegółowe:

Autorka pracy nie ustrzegła się pewnych błędów, wynikających być może z niewielkiego doświadczenia w pisaniu prac naukowych.

Po pierwsze, w pracy o charakterze naukowym należy wystrzegać się różnego typu uogólnień, subiektywizmów, czy wreszcie niepotwierdzonych naukowo tez. Przytoczą jedną z nich: „Dziennikarze często twierdzą, że nie mają wpływu na otrzymywane prezenty od PR-owców, ale jednocześnie odczuwają presję na poziomie bardziej podprogowym” (s. 109). Trudno znaleźć w literaturze przedmiotu teorie o oddziaływaniu bardziej podprogowym w komunikacji bezpośredniej. Jeśli pogłębiać naukowo to zjawisko, to być może dałoby się tu znaleźć podkłady oddziaływania nadprogowego, ale nie podejmuję go, gdyż nie stanowi to zasadniczego tematu niniejszej opinii.

Po drugie, w rozprawie doktorskiej Autorka ma pełne prawo poddawać konstruktywnej krytyce opinie cytowanych przez siebie badaczy, ukazując różne stanowiska badawcze na temat omawianego zjawiska, co podejmuje *Ustawa o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki* w artyku 13, ust. 1 (Dz. U. z 2016 r., poz. 882, 1311), której Autorzy zwracają uwagę na poszukiwanie oryginalnych rozwiązań wybranego problemu badawczego. Takie zderzenie opinii nadaje pracy walor poszukiwania prawdy i dowodzi posiadania własnej opinii na temat, którym zapewne Autorka się pasjonuje. Istnieje wrażenie, że cytaty dobierane są na potwierdzenie swoich tez, co ustawia piszącą pracę doktorską w roli osoby relacjonującej zastany porządek. Nie jest to zasadniczy błąd, ale ujawnienie prac innych autorów, w których można dostrzec inne stanowisko na temat zakresu obu profesji, mogłoby być iskrą do twórczej refleksji i dużego wkładu świeżego spojrzenia na temat, o którym Autorka naprawdę dużo już wie, co wykazała pisząc tę pracę.

Trzecia uwaga odnosi się do obecnej sytuacji społecznej. Autorka dysertacji, jak domniemam, oddając swoją pracę w rok 2021 kończyła swoje badania, a z pewnością etap

podsumowania i konstruowania wniosków już w bieżącym roku. Tym samym była to stosowana chwila do prowadzenia obserwacji, jakie dotyczą zmiany kontekstu pod wpływem funkcjonowania w okresie pandemicznym od pierwszego kwartału 2020 roku. Mimo, że badania empiryczne dotyczyły końca 2019 roku, z pewnością szersze, niż to miało miejsce, poruszenie tego zagadnienia miałyby duży wpływ na wyciągnięcie ostatecznych wniosków wobec zjawiska, które można uznać za bezprecedensowe. Oczywiście odniesienie do zmniejszenia się liczby kontaktów pomiędzy specjalistami z zakresu public relations i dziennikarzy miało miejsce w pracy, ale wydaje się, że nie wpłynęło a wnioski końcowe. Ta niewielka uwaga może mieć charakter konstruktywny, gdyż przy ewentualnym założeniu o publikacji tej dysertacji dla szerokiego grona ekspertów, np. pracowników mediów oraz sfery okołomeidalnej, rozszerzenie wątku i poszerzenie go o najbardziej aktualne badania (dotyczące wpływu epidemii na oba rynki) może mieć dużą rolę.

W świetle dotychczasowych uwag, ocena merytorycznej zawartości pracy jest pozytywna.

5. Ocena wykorzystanych materiałów źródłowych

Bibliografia rozprawy jest obszerna i wyczerpująca (choć niekiedy Autorka powołuje się na badania dotyczące kilku dekad wstecz), a zastosowanie podziału na: Opracowania książkowe polskojęzyczne, Opracowania książkowe obcojęzyczne, Artykuły zamieszczone w czasopismach polskojęzycznych, Artykuły zamieszczone w czasopismach obcojęzycznych, Artykuły internetowe polskojęzyczne, Artykuły internetowe obcojęzyczne, Raporty badawcze, Akty prawne i kodeksy branżowe, a także: Prace doktorskie, Filmu, Badane w pracy magazyny internetowe, powoduje, że można z łatwością ocenić materiał źródłowy.

6. Ocena strony formalnej rozprawy

6.1. Uwaga ogólna.

Pod względem formalnym pracę należy ocenić jako prawidłową. Odnosi się do budowy poszczególnych rozdziałów i zastosowanej techniki pisania.

6.2. Uwagi szczegółowe:

Znacznie gorzej jest pod względem edytorskim (np. błędy w zapisie przypisów (s. 6. i nn.), nieusunięcie w pracy przeznaczonej do wydruku tzw. sierot (s. 5. i nn.), niepełne sformułowania (np. odnoszenie się do nauk o mediach w miejsce nauk o komunikacji społecznej i mediach (s. 8)). Szczególnie dużo poprawy będzie wymagał sposób cytowania (stosowanie w całej pracy równocześnie kursywy i cudzysłowów, niekiedy dolnych, innym razem górnych). Wymienienie tych miejsc w pracy, które wymagają korekty zajęłoby dużo przestrzeni w niniejszej recenzji, ale zostawiam to wnikliwego przejrzania Autorki w porozumieniu z Redaktorem technicznym. Potknięcia formalne nie są w dysertacji sprawą zasadniczą, ale zwracam na nie uwagę, bo warto się do nich ustosunkować przed ogłoszeniem tekstu drukiem.

Podobnie zdarzają się Autorce kilkukrotne powtórzenia, jaki choćby wymienienie afiliacji 8 kobiet biorących udział w wywiadach (powtórzenie w całości na stronie 211), czy prezentacja pełnych wywiadów, które potem są szczegółowo analizowane, w zajmująca strony od 213 do 228.

Równocześnie trzeba mocno podkreślić, że Autorka w sposób poprawny i bardzo swobodny posługuje się poprawnym językiem polskim i w sferze publicystyczno-naukowego, kiedy przygotowuje scenariusze wywiadów i w zakresie stricte naukowym. Ujawnia się tutaj duży talent pisarski Badaczki, co pozwala na płynne zapoznawanie się z materiałem, przedstawionym do oceny i stanowi niewątpliwie duży walor niniejszej pracy. Panowanie nad różniącymi się co do strony formalnej językiem dziennikarskim oraz naukowym nie należy do łatwych, ale Autorce dysertacji udało się w stopniu bardzo wysokim.

W zakresie uwag pozytywnych warto także podkreślić przywiązanie Autorki do sfery *praxis*, cenne odniesienia do rzeczywistej sytuacji w sferze wykonywania obu profesji, umiejętne przygotowanie tez do wywiadów eksperckich i stosowanie analizy zawartości, która stanowiła podstawę dysertacji przedstawionej do oceny.

6. Syntetyczna ocena rozprawy i konkluzja końcowa

Przytoczony wcześniej art. 13 ust. 1 *Ustawy o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki* (Dz. U. z 2016 r., poz. 882, 1311), którego zasadnicza część

odnosi się do podejmowanych kwestii oceny pracy i brzmi: „Rozprawa doktorska przygotowywana pod opieką promotora albo pod opieką promotora i promotora pomocniczego (...) powinna stanowić oryginalne rozwiązanie problemu naukowego lub oryginalne dokonanie artystyczne oraz wykazywać ogólną wiedzę teoretyczną kandydata w danej dyscyplinie naukowej lub artystycznej oraz umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej lub artystycznej”, stanowi podstawę konkluzji przedstawionej recenzji.

Z pełnym przekonaniem stwierdzam, że rozprawa doktorska Pani mgr Eweliny Pasternak zatytułowana

DYSKURS DZIENNIKARSKI I DYSKURS PUBLIC RELATIONS

W PRASIE LIFESTYLOWEJ

potwierdza nabycie przez Autorkę dysertacji zdolność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej. Niniejsza recenzja dokumentuje i udowadnia umiejętność i kompetencje Autorki. **Tym samym stwierdzam, że przedstawiona rozprawa Pani mgr Eweliny Pasternak spełnia warunki ustawowe stawiane pracom doktorskim i wnioskuję o dopuszczenie Autorki do dalszego toku przewodu doktorskiego.**

dr hab. Klaudia Cymanow-Sosin